

ONTOLOŠKO-TEOLOŠKI PRISTUP ČUDU

Ante Kusić

Čitav članak *Znanost i čudo* ing. Dragoša Machieda, koji je objavljen u *Crkvi u svijetu* (Split, 1973, br. 4), nadahnut je željom pisca da govori u glavnom kao prirodoslovac. Polazeći sa stajališta suvremene fizike, bilo bi moguće, kako to naglašava Machiedo, i samo čudo smatrati nečim prirodnim. Suvremena fizika, u kontekstu Heisenbergova principa neodređenosti, ne dopušta apsolutnu sigurnost ni za koju prirodnu pojavu. Zakoni po kojima se odvijaju procesi u prirodi imaju statističku vrijednost, te vrijedeći samo za velike skupine, s obzirom na jedinke imaju značaj samo vjerojatnosti. To znači da bi čudo sa stajališta fizike moglo biti shvaćeno jednostavno kao izostajanje redovitosti koje izostajanje leži u samoj naravi prirode, tako da se za njegovo tumačenje ne bi trebalo pozivati na Božju intervenciju. Čudo bi bilo ostvarenje prirodnog »izvanrednog događaja« među statistički »redovitim događajima« u prirodi.

Pisac članka, međutim, ne želi — barem kako se nama čini — reći da je takvo fizičko stajalište gledanja na čudo jedino moguće stajalište. U članku se naime ističe kako je pozitivnoj akciji u prirodi ekvivalentna negativna akcija (reakcija), ali da je ipak ona pozitivna akcija prvotna, makar i ne po vremenu, već zato što »iza« nje stoji — volja. Nama se ovdje nameće pitanje: ne stoji li onda iza akcije kojom dolazi do čuda, baš kao izvanrednog događaja, također, i to u konačnici, Volja Vrhovnog Zakonodavca?! Kada se, nadalje, u članku kaže da ni zakon vjerojatnosti ne dopušta mogućnost bezuzročnih pojava, nameće nam se pitanje: nije li prvi Uzročnik, kao Apsolutni Bitak, uvijek određujući i neposredni Uzdržavatelj također zakona vjerojatnosti — nekako kao »znaka« da ni ona redovitost prirodnih zakona nije sama od sebe, ukoliko podvojenost između redovitoga i vjerojatnoga u sebi nosi ontičku relativnost, što onda upućuje na povezanost s Apsolutnim Bitkom kao uvjetovateljem te relativnosti?!

To više što se i u članku kaže kako u »zidini determinizma« (znanstveno utvrđene redovitosti) »postoji pukotina«, za čiju je veličinu fizička mjera Planckova konstanta ($h = 6,625 \times 10^{-27}$ erg. sek.). U odnosu na postojanje te fizičke »pukotine« nameće se pitanje, naravno za onoga koji priznaje Boga: zašto bi bilo nemoguće da baš u tu »pukotinu«, kao stanoviti prostor sa »stupnjem slobode«, Bog na neki način unese svoju svemogućnost, te uvjetuje čudo kao stanovito skretanje od redovitosti prirodnih procesa?! Kad se u članku s fizičkog stajališta govori da naša priroda sama po sebi obuhvaća i mogućnost slučaja u značenje »metafizičkog zahvata«, pisac zapauza kako ovome ipak treba dati dovoljno adekvatnu filozofsku ili čak prirodoznanstvenu (?) interpretaciju. Kako se nama čini, ta potreba filozofske interpretacije »metafizičkog zahvata«, ili ontičkog unošenja indeterminizma u fizičke zahvate determinističkog karaktera, u sebi nosi jednu ontologijsko-transcendentnu komponentu, koja se — barem za vjernika — u konačnici razriješava u teološkoj »znako-

vitosti« čuda kao izvanrednog događaja u inače redovitim prirodnim procesima. Za vjernike je indeterminizam prirode u determinizmu te iste prirode »znak« da priroda ni jedno ni drugo nema od sebe, nego da je u oba smjera uvjetovana od transcendentnog Apsolutnog Bitka ili Boga. Zvonjenje budilice, kao stanovito izvanredno stanje njezina mehanizma, »znak« je da ni njezino redovno stanje nezvonjenja nije samo od sebe, nego da je i jedno i drugo njezino stanje uvjetovano nečim izvanjskim — u konačnici posredovanjem pametna urara! Bilo koja »podvojenost« unutar nečega istoga pokazatelj je stanovite ovisnosti o nečemu drugome.

Ontologijsko-transcendentni karakter podvojenosti zakona i čuda

Kad je govor o ontološkim implikacijama podvojenosti između determinističke redovitosti prirodnih zakona i njome neobuhvatne izvanrednosti »čuda«, čini nam se prikladnim iznijeti neke misli što ih razvija *Walter Böhm* u svojoj knjizi *Metafizički temelji prirodoslovne znanosti i matematike*. Tu on naglašava kako razvoj materije iz neživa u živo, iz nesvjestitog u svjestito pretpostavlja upravljački utjecaj izvanprostornih i izvanvremenskih faktora, u smislu enteleheje ili svrsishodnog usmjerenja. Enteleheje stoje izvan prostora i vremena, te su načelno nedohvatne prirodnoznanstvenoj analizi; one su metafizički središateljski faktori, bez kojih »u cjelovitosti svog rasporeda ne može biti protumačeno usklađeno uklapanje jedne stvari u drugu u samim životnim procesima«. Upravljački utjecaj enteleheja odvija se bez smetnji za fizički bilans energije zahvaljujući upravo Heisenbergovoj relaciji indeterminacije. Budući da se pri mutaciji gena (nosioci nasljednih osobina) radi o kvantnim zbivanjima, mutacije su načelno podređene indeterminaciji. »Enteleheje se služe dakle kormilarskim i pojačavajućim mehanizmima (*Jordan*, 1957) u upravljanju procesima života. *Progresivni razvoj prema sve kompliciranijim organizmima shvatljiv je samo pomoću utjecaja upravljačkih metafizičkih faktora*.«¹ U svim oblicima nastajanja, pa tako i nastajanja onoga »izvanrednoga« u opreci prema »redovitom« prisutan je određeni metafizički »ostatak« koji transcendirira fizički dohvatne elemente novonastalog realiteta. Tako je Bog u smislu apsolutnog Bitka onaj koji u konačnici, bilo kao izravni izvoditelj, bilo kao uzdržavatelj, čini mogućim ono transcendirajuće »zašto« prijelaza iz redovitosti zakona u izvanrednost čuda u prirodi.

Čini nam se stoga korisnim — u vezi s ontologijskim temeljenjem mogućnosti čuda i njegove spoznaje (što je na I. vat. saboru definirano kao članak vjere: *Denzinger* 1813, 1790) — s *Rahnerom* i *Vorgrimlerom* dati slijedeće tumačenje: cjelina prirode slična je *slojevitoj građevini* u kojoj »nijedna regija ne pripada isključivo samoj sebi«, i gdje sve »stoji u povezanosti koja je otvorena prema gore i koja nadilazi sve konaturalne djelotvorne mogućnosti te cjeline«², tako da su bića u prirodi koja su ispod čovječjeg savršenstva upravljena prema čovjeku, dok je sam čovjek »pristupačan za povijesno, slobodno Božje djelovanje«.³ Takva povijesna Božja inici-

¹ *Walter Böhm, Die metaphysischen Grundlagen der Naturwissenschaft und Mathematik, Herder Freiburg, 1966, str. 60—61. Ja potcrtao.*

jativa donosi nam pred oči, kroz čudo u (materijalnoj) prirodi, na jedan »kvalitativno novi način« bitnost te prirode: to da je ona »izraz suverene volje Boga Redatelja«. ⁴ Priroda naime koju tumačimo »u ogradama« dohvatnog naravnog zakona, kroz čudo biva »oslobođena od ograda«, i to u pravcu neke »više zakonitosti božanske ekonomije spasenja«, gdje »Bog u povijesnom djelovanju poziva čovjeka u svoju životnu zajednicu«. ⁵ Čudo je ovdje »znak« suverenosti Božje volje i »poziv« Boga čovjeku, koliko god ono sa stajališta čiste fizike bilo nešto unutarprirodno.

»Znakoviti« i »pozivni« karakter čuda

U kontekstu shvaćanja čuda kao povijesne Božje inicijative kroz čovjeka, čudo stoji u jednom »općem kontekstu božanskih obećanja«, te ono ne smije biti shvaćeno kao »samovoljno demonstriranje Božje svemoći«, ⁶ što ističe suvremeni teolog J. B. Metz. Isti naglašava i to kako čudo ne smijemo uzeti u značenju čisto fizičkog zbivanja kojemu »naknadno biva dodijeljena« određena funkcija upućivanja na nešto, nego: čudo je »u svojoj pojavnosti samo po sebi stanovit 'znak'...« ⁷ Sami identitet čuda kao znaka i čuda kao činjenice »dade se usporediti otprilike s onim doživljajnim načinom gdje se ljudi — a da to nije moguće svesti u neke kategorije — međusobno susreću kao osobe«. ⁸ Tu misao J. B. Metz nadovezuje na shvaćanje suvremenog teologa Bernharda Weltea. U svojoj raspravi *Od povijesnog svjedočanstva do kršćanskog vjerovanja* govori Welte o specifičnosti vjerske sigurnosti koju kršćanin doživljava kao susret osobe s osobom, vjernika s Kristom. Ta je sigurnost različita od sigurnosti egzaktno empiričkih realiteta. To je i razumljivo, jer bilo bi smiješno pitanje: jesi li ti siguran u svog prijatelja kao što si siguran da je $2 \times 2 = 4$, ili si u njega manje siguran?! »Pogled i poziv jesu svjedočanstva u kojima neka osoba nama svjedoči o samoj sebi«, ⁹ ističe Welte. To je posebna vrsta doživljaja, gdje se ne koriste nikakve »izvanjske ljestve« za uspinjanje od nižega prema višemu. »Mi smo odmah kod onoga Ti, te samo Ti ne razumijevamo iz pogleda, nego pogled razumijevamo iz samoga Ti... U stvarnome susretu oko nije 'oko', nego si tu Ti koji mene gledaš, i tek tako ono biva okom. Poziv pritom nije poziv za sebe, nego si tu Ti koji mene pozivaš, pa tek tako poziv biva pozivom.« ¹⁰ Nadovezujući svoje misli na takav kontekst, J. B. Metz potcrtava kako čudo »nije nikakav primoravajući znak«, koji ono njime označeno donosi na sigurnosni uvid, nego je ono samo »pozivajući znak«, i to samo za čovjeka koji se »usuđuje« prihvatiti eshatološku usmjerenost vjere na sveljudskoj (ne samo ličnoj) razini. To znači da se osoba Boga, osoba Krista u koje se vjeruje preko čuda — koliko god ono bilo s fizičkog stajališta nešto prirodno — oglašava vjerujućoj osobi čovjeka na način »znaka« i »po-

² *Kleines theologisches Wörterbuch*, Herder Freiburg, 1961, str. 390.

³, ⁴, ⁵ Nav. dj.

⁶ *Lexikon für Theologie und Kirche*, X Band, Herder Freiburg, 1965, st. 1264—1265.

⁷ *Sacramentum mundi*, IV Band, Herder Freiburg, 1969, st. 1416.

⁸ Nav. dj.

⁹ B. Welte, *Auf der Spur des Ewigen*, Herder Freiburg, 1965, str. 340.

¹⁰ B. Welte, nav. dj., str. 341.

ziva«, usmjerenih na opće dobro ljudi. Zbog svega toga se, kao i zbog »višeznačnosti pojma ‚narav‘ odn. pojma ‚naravni zakon‘, čini prikladnim ne označavati čudo negativno kao ‚odstupanje‘ odnosno ‚povredu‘ prirodna (zakona), nego pozitivno: kao znak uklopljenosti cjelokupne stvarnosti u povijesnu božansku ekonomiju«¹¹ životnog smisla i spasenja za sve ljude. Znakovitost čuda nije nikada takva da dira u čovječju slobodu, pa »čovjek s obzirom na čudesa ostaje slobodan da se odluči za ili protiv čudotvorca«.¹²

Ovdje nam se nameće pitanje: kako pod aspektom moguće znanstvene kritike gledati na čudo kao »znak« i »poziv« vjerovanog Boga vjerujućem čovjeku?! Bolje da o tome govori jedan eminentni suvremeni fizičar — Pascual Jordan. On o tome piše u raspravi *Pojam čuda i prirodni zakon*. On tu dovodi u sumnju mogućnost definiranja čuda kao »povrede prirodnih zakona«. Za fizičara je čudo u kontekstu implikacija kvantne mehanike i Heisenbergova principa indeterminacije samo »događaj koji *upadljivo* odstupa iz okvira *svakodnevnih prirodnih tokova*«. ¹³ Međutim, na istome mjestu Jordan ističe i to kako suvremena prirodoslovna znanost, premda je opreznija u određivanju značenja čuda, ipak »uključuje načelnu ‚tolerantnost‘ prema mogućnosti čuda«¹⁴. Usput spominjemo da je već 1938. Đuro Gračanin, pišući kao teolog, u znanstvenom indeterminizmu naslutio spomenutu »tolerantnost« prema čudu. Gračanin zapaža kako će sama ideja da postoji jedno čitavo područje nedeterminiranosti, tj. da postoje mogućnosti koje se znanstveno »ne dadu predvidjeti«, proširiti duhovno obzorje mnogih kulturnih ljudi i ponukati ih da budu »rezerviraniji u pogledu nijekanja stvarne mogućnosti svih mehanički nedeterminiranih pa i čudnovatih zbivanja«. ^{14a} U kontekstu fizički dopuštene »tolerantnosti« prema mogućnosti čuda Pascual Jordan zamjera Bultmannu što u smislu svog stajališta o »demitologiziranju« govori kako su svijet i događaji u njemu »*zatvoreni prema djelovanju nadsvjetskih sila*«. ¹⁵ Iz tog bi Bultmannova stajališta slijedilo da je čudo, kao neposredni čin Božje svemogućnosti, nemoguće. Pascual Jordan zamjera Bultmannu: jer je tako njegovo stajalište moglo odgovarati znanstvenim shvaćanjima prošloga stoljeća, dok je »krivo, ako pod ‚znanstvenim mišljenjem‘ shvaćamo prirodoslovne postavke 20. stoljeća«. ¹⁶ Kolebanje fizičara u definiranju pojma čuda, naglašava Jordan, savim je u skladu s praksom koja se vrši u Lourdesu prigodom službenih crkvenih odluka o tome da li se neko *izliječenje* ima smatrati čudom. Činjenično se u Lourdesu prigodice događaju izliječenja koja prema informacijama ozbiljnih znanstvenih auktora (usp. A. Carrel, *Man, the Unkown*, London, 1935) u sebi nose *vrlo visoki* stupanj medicinski *čudnovatoga*, pa stoga

¹¹ *Lexikon für Theologie und Kirche*, X Band, Herder Freiburg, 1965, st. 1264—1265.

¹² *Mysterium salutis*, I Band, Benzinger Verlag, Zürich, 1965, str. 802.

¹³ Pascual Jordan, *Schöpfung und Geheimnis*, Stalling Verlag, Hamburg, 1970, str. 156.

¹⁴ Pascual Jordan, nav. dj., str. 156.

^{14a} Dr Đuro Gračanin, *Naučni indeterminizam i mogućnost čuda*, Bogoslovska smotra, br. 2, 1938, usp. str. 143—4.

¹⁵, ¹⁶ Pascual Jordan, nav. dj., str. 157—158.

ona kroz čudo naznačena »povreda prirodnih zakona u praksi znači ustanovljenje neke (naravno nemjerive) čudnovatosti visokog stupnja«. ¹⁷

Mi bismo ovdje dodali nešto! U kontekstu shvaćanja čuda kao »znaka« i »poziva« vjerovanog Boga vjerujućem čovjeku, kako se to nama čini, sama spomenuta »čudnovatost visokog stupnja«, upravo kao nešto načelno »nemjerivo«, po sebi upućuje na uzročni odnos, koliko mjerive i »redovne« zakonitosti toliko također — samo psihološki i ontički puno uočljivije (»Znak« i »Poziv«) — one nemjerive i »izvanredne« zakonitosti čuda, prema Apsolutnome Bitku ili Bogu vjere. Sama »izvanrednost« čuda upozorava nas, kao znak i poziv, da ni »redovitost« zakona nije sama od sebe, nego da obadvije imaju svoj daljnji i dublji Metafizički Temelj, svog uzročnika u Apsolutnome Bitku. Priroda se u obadva oblika zakonitosti »pokorava« neposrednom utjecaju Apsolutnog Bitka; ona »ne naređuje« sama po sebi tokove svojih procesa. U slici: genijalnost kao izvanredno stanje umnosti može nas kao svojevrsni »znak« upozoriti da ni ona prosječna ili redovita umnost nije slučajna ni sama od sebe, nego da ta obadva stupnja umnosti imaju svoj, uvijek neposredni, Najdublji Temelj u sveznanju i svemogućnosti Boga kao Apsolutnog Bitka.

Zaključak

Na kraju bismo htjeli istaknuti svoje uvjerenje da se ovakvo shvaćanje odnosa znanosti i čuda, barem koliko je to u dohvatu osobnog poznavanja suvremene filozofsko-teološke misli, dade uskladiti i s definicijom čuda u *Biblijskom leksikonu*, na koju se poziva ing. Machiedo, čak s opisom čuda u holandskom *Novom katekizmu*, i s nadopunama o čudu u novom tekstu Kardinalske komisije o *Novom katekizmu*. Bez Boga kao Apsolutnog Bitka koji je svezajuć i svemoguć ne bismo u krajnjoj liniji »mogli dati nikakvo razumsko tumačenje u sadašnjosti, a niti bismo ga mogli predvidjeti (bilo kakvim znanstvenim postupkom) u budućnosti, za čudo kao izvanredni i objektivno provjereni pozitivni (radi dobra) događaj u svijetu«. ¹⁸ Također, kad holandski *Novi katekizam* govori: »Ne bi trebalo da govorimo o ‚izuzecima od prirodnih zakona‘! Morali bismo radije reći: čudesa uče čovjeka da on ne zna što se sve može dogoditi s njime i sa svijetom«, očito je da ontički sadržaj onoga »što se sve može dogoditi s njime i sa svijetom« ¹⁹ biva stavljen u odnos s Apsolutnim Bitkom kao zadnjim uzročnikom svega što se »može dogoditi«, pa i čuda. I novi tekst Kardinalske komisije o *Novom katekizmu*, koji glasi: »Čudesa nisu za Boga izvanredna djela; ona su samo izvanredni učinci vječnog čina kojim on podržava i pokreće svijet. ‚Otac moj neprestano radi‘ (Iv. 5, 17), ²⁰ u stvari shvaća čudesa kao podržavateljske i pokretačke »izvanredne učinke« vječnog utjecaja Apsolutnog Bitka na ovaj naš svijet.

Konačno, čudesa su »izvanredni učinci vječnog čina kojim Bog podržava i pokreće svijet«, pa makar ona za fiziku i bila — s obzirom na samo

¹⁷ Pascual Jordan, nav. dj., str. 156.

¹⁸ *Biblijski leksikon*, Zagreb, 1972, str. 61.

¹⁹ *Novi katekizam*, Stvarnost Zagreb, 1970, str. 128.

²⁰ *Novi katekizam*, *Dodatak*, str. 64.

statistički karakter fizičkih zakona — nešto unutarprirodno. Ovdje moramo donekle lučiti transcendentnu komponentu ontologije i imanentnu komponentu fizike, kao »pars« i »totum« (dio i cjelinu), gdje je sve fizičko ujedno i ontologijsko, ali sve ontologijsko nije ujedno i fizičko, kao što je — mada ne u adekvatnoj slici — svaki trokut geometrijski lik, ali svaki geometrijski lik nije ujedno i trokut. Ili, u kontekstu naše rasprave: čudo kao skretanje od onoga redovitog događa se u prirodi, ali priroda — sama za sebe, tj. bez Apsolutnog Bitka — ne tumači bez kontradikcije mogućnost takva skretanja.

MINI PJESME

Dušan Hr. Konstantinov

BOŽIĆ

Božić — svjetlost prava i u carstvu mraka;
Božić — želja svuda mir trajan da vlada;
Božić — duh ljubavi; naša nada jaka,
Božić — savjest pravde i budućnost svijeta!

STRIJELA

Iz napetog luka poletjela strijela
I brzo je našla svoj cilj — ne baš prvi;
Žalosnim pogledom pala je gazela,
Plakala je trava u potoku krvi.

NEBOM

Nebom sjaje zvijezde, a u srcu rana,
Nebom pliva mjesec, a u duši tama;
Kraj kuće se grle dva vita jablana,
A u vrtu tužno sjedi ona sama.